

त्रसदस्युः पौरुकुत्स्यः। त्रसदस्युः, ७-१० इन्द्रावरुणौ। त्रिष्टुप्

मम द्विता राष्ट्रं क्षत्रियस्य विश्वायोर्विश्वे अमृता यथा नः।

क्रतुं सचन्ते वरुणस्य देवा राजामि कृष्टेरुपमस्य वव्रेः ॥ ४.०४२.०१

यथा। नः- अस्माकम्। विश्वे- सर्वे। अमृताः- देवास्तथा। विश्वायोः- सर्वनरहितस्य। क्षत्रियस्य।

मम- मे। राष्ट्रम्। द्विता- द्विविधम्। देवाः। उपमस्य- अन्तिकस्थस्य। वरुणस्य- जनैर्वृतस्य।

वव्रेः- रूपवतः। कृष्टेः- मनुष्यस्य मम। क्रतुम्- प्रज्ञाम्। सचन्ते। राजामि- शासनं करोमि ॥१॥

अहं राजा वरुणो मह्यं तान्यसुर्याणि प्रथमा धारयन्त।

क्रतुं सचन्ते वरुणस्य देवा राजामि कृष्टेरुपमस्य वव्रेः ॥ ४.०४२.०२

अहम्। राजा- स्वामी। वरुणः। मह्यम्- मे। तानि। प्रथमानि- मुख्यानि। असुर्याणि- प्राणदानि।

धारयन्त- देवा आधारयन्। देवाः। उपमस्य- अन्तिकस्थस्य। वरुणस्य- जनैर्वृतस्य। वव्रेः-

रूपवतः। कृष्टेः- मनुष्यस्य मम। क्रतुम्-प्रज्ञाम्। सचन्ते। राजामि- शासनं करोमि ॥२॥

अहमिन्द्रो वरुणस्ते महित्वोर्वी गभीरे रजसी सुमेके।

त्वष्टेव विश्वा भुवनानि विद्वान्समैरयं रोदसी धारयं च ॥ ४.०४२.०३

अहम्। इन्द्रः- ईशनाधिदेवता। वरुणः- ऋताधिदेवता। महित्वा- महत्यौ। गभीरे- गम्भीरे।

सुमेके- सुरूपिण्यौ। उर्वी- विस्तृते। ते- द्यावापृथिव्यौ। त्वष्टा- तनूकरणाधिदेवता सूर्यः। इव।

विश्वा- सर्वान्। भुवनानि- लोकान्। विद्वान्- जानन्। समैरयम्- सम्यक् प्रेरयामि। रोदसी-

द्यावापृथिव्यौ। धारयम्- धारयामि। च ॥३॥

अहमपो अपिन्वमुक्षमाणा धारयं दिवं सदन ऋतस्य।

ऋतेन पुत्रो अदितेऋतावोत त्रिधातु प्रथयद्वि भूमं ॥ ४.०४२.०४

अहम् । उक्षमाणाः- सिञ्चतीः । अपः- उदकानि मूलशक्तिधाराः । अपिन्वम्- असेचयम् । ऋतस्य
सदने- प्रकृतिनियतौ । दिवम्- नभः । धारयम्- भरामि । ऋतेन- प्रकृतिनियतिभूतसत्येन । ऋतावा-
प्रकृतिनियतिभूतसत्ययुक्तः । अदितेः पुत्रः- आदित्योऽभवम् । उत- अपि च । भूम- बृहन्नभः ।
त्रिधातु- भूर्भुवःसुवरात्मकम् । वि- विशेषेण । प्रथयत्- मह्यं प्रकाशितवान् ॥४॥

मां नरः स्वश्वा वाजयन्तो मां वृताः समरणे हवन्ते ।

कृणोम्याजिं मघवाहमिन्द्र इयर्मि रेणुमभिभूत्योजाः ॥ ४.०४२.०५

माम् । स्वश्वाः- शोभनतुरगाः शोभनप्राणाः । नरः- नेतारः । वाजयन्तः- बलवन्तं चक्रुः । माम् ।
वृताः- शत्रुभिरावृताः । समरणे- युद्धे । हवन्ते- साहाय्यायाह्वयन्ति । आजिम्- युद्धम् । कृणोमि-
करोमि । अहम् । मघवा- सम्पद्धान् । इन्द्रः । अभिभूत्योजाः- अभिभावुकबलः । रेणुम्- धूलिम् ।
इयर्मि- रणरङ्गे प्रेरयामि ॥५॥

अहं ता विश्वा चकरं नकिर्मा दैव्यं सहो वरते अप्रतीतम् ।

यन्मा सोमासो ममदन्यदुक्थोभे भयेते रजसी अपारे ॥ ४.०४२.०६

अहम् । ता- तानि । विश्वा- सर्वाणि । चकरम्- अकरवम् । अप्रतीतम्- अप्रतिगतम् । मा- माम् ।
दैव्यं सहः- दीप्तिमद्वलमपि । नकिः- न । वरते- वारयति । सोमासः- रसाः । मा- माम् । ममदन्-
अतोषयन् । उक्था- मन्त्रा अपि अतोषयन् । अपारे । उभे रजसी- द्यावापृथिव्यौ । भयेते-
ममाज्ञामनुवर्तेते ॥६॥

विदुष्टे विश्वा भुवनानि तस्य ता प्र ब्रवीषि वरुणाय वेधः ।

त्वं वृत्राणि शृण्विषे जघन्वान्त्वं वृताँ अरिणा इन्द्र सिन्धून् ॥ ४.०४२.०७

तस्य- वरुणस्य । विश्वा भुवनानि- सर्वान् लोकान् । ते- अमी यजमानाः । विदुः- अजानन् । ता-
तान् । वेधः- हे यजमान विद्वन् । वरुणाय- ऋताधिदैवताय । प्र- प्रकर्षेण । ब्रवीषि- वदसि । इन्द्र ।

त्वम् । वृत्राणि- आवरणानि । जघन्वान्- हतवानिति । शृण्विषे- श्रूयसे । त्वम् । वृतान्- आवृता
बद्धाः । सिन्धून्- अपो मूलशक्तिधाराः । अरिणाः- अगमयः ॥७॥

अस्माकमत्र पितरस्त आसन्सप्त ऋषयो दौर्गहे बध्यमाने ।

त आयजन्त त्रसदस्युमस्या इन्द्रं न वृत्रतुरमर्धदेवम् ॥ ४.०४२.०८

दौर्गहे- दुर्गहने । बध्यमाने- बन्धे । अत्र । अस्माकम्- नः । पितरः- पालकाः । ते- अमी । सप्त
ऋषयः- सप्तभूमिकादर्शिन उपासकाः । आसन्- अभवन् । ते । इन्द्रम् । न- इव । वृत्रतुरम्-
अन्तरायहिंसकम् । अर्धदेवम्- देवांशम् । त्रसदस्युम्- स्तेनभयङ्करं क्षत्रियम् । अस्याः- एतस्याः ।
आयजन्त- अपूजयन् ॥८॥

पुरुकुत्सानी हि वामदाशह्व्येभिरिन्द्रावरुणा नमोभिः ।

अथा राजानं त्रसदस्युमस्या वृत्रहणं ददथुरर्धदेवम् ॥ ४.०४२.०९

पुरुकुत्सानी- प्रभूतवृत्रकृन्तनं प्रार्थयन्ती वीरपत्नी । हि- खलु । वाम्- युवाम् । इन्द्रावरुणा- हे
इन्द्रावरुणौ । नमोभिः- नमस्कारैः । ह्व्येभिः- चरुपुरोडाशध्यानभावनादिह्व्यैः । अदाशत्-
प्रीणयति स्म । अथ- अनन्तरम् । अस्याः- अस्याः । वृत्रहणम्- आवरणबाधकम् । अर्धदेवम्-
इन्द्रांशयुक्तम् । राजानम्- नृपम् । त्रसदस्युम्- स्तेनभीषणं क्षत्रियम् । ददथुः- इन्द्रावरुणौ पुत्रत्वेन
दत्तवन्तौ ॥९॥

राया वयं ससवांसौ मदेम ह्व्येन देवा यवसेन गावः ।

तां धेनुमिन्द्रावरुणा युवं नो विश्वाहा धत्तमनपस्फुरन्तीम् ॥ ४.०४२.१०

राया- दानयोग्यसम्पदा । वयम् । ससवांसः- सम्भक्तारः । मदेम- ह्व्येम् । यवसेन- धान्येन ।
गावः- धेनव इव । ह्व्येन- चरुपुरोडाशध्यानभावनादिह्व्येन । देवास्तुष्यन्तु । इन्द्रावरुणा- हे
इन्द्रावरुणौ । युवम्- युवाम् । नः- अस्मदर्थम् । अनपस्फुरन्तीम्- अहिंसन्तीम् । ताम् । धेनुम्-
वाचम् । विश्वाहा- सर्वादिनेषु । धत्तम्- धारयतम् ॥१०॥